

Megkapók a halotti siratók, melyekben lírai közhelyként többször viszatér a Krisztus keserű kelyhe:

Bé van az asztalom fátyollal terítve,
Közepinn egy pohár, bánattal van tele.
Bánattal van tele, én ittam belőlle,
Én ittam belőlle, fáj a szívem tőlle.

A kötet tudományos becsét emeli a szövegeknek kiejtés szerint való pontos lejegyzése s a szerkesztőnek, Szendrey Zsigmondnak mindenre kiterjedő figyelemmel írt jegyzetei, melyek a szöveget szinte szóról-szóra kísérik. A mesék jegyzetei Berze Nagy János szaktudását dícsérik.

Külön figyelmet érdemelnek a Kodály Zoltántól följegyzett dallamok. Tudvalevő, hogy Arany János a nép dallamainak is igen mély ismerője volt. Kodály Zoltánnak legfőbb gondja volt, hogy mindenekelőtt azokat a dallamokat közölje, melyek még a költő idejében éltek s ezért a legtöbb öreg emberek közléséből származik, köztük a 84 éves pásztoré, Erdős Jánosé is. A dallamok közlése a legszigorúbb tudományos módon történt, minden melodikus és ritmikus sajátosság feltüntetésével, valamennyi eltéréssel és változattal együtt. A hozzájuk fűzött jegyzetek a dallamok származásáról, családjáról és rokonságáról adnak felvilágosítást. Ez a kötet a Népköltési Gyűjtemény legértékesebb kötetei közé tartozik s feszülten várjuk a következő, XV. számút, melyben Arany János saját dallamföljegyzései fognak napvilágot látni. *Tolnai Vilmos.*

Gróf Tisza István levelei 1914 júniustól december végéig. Közel hét-száz levél, egy félév termése, abból az időből, amikor a magyar nemzet dicsősége és szenvedései epepeájának megörökítéséhez fogott. Írójuk több, mint a magyar nemzet akaratának végrehajtója és a nagy monarchia életképesebb államának képviselője, mert mint egyéniség egész faja büszke történeti tudatának, állampépítő energiájának és önereje éretetből sarjadt mérsékletének megtestesítője; hagyatékának darabjai egyformán becsesek, akár történeti, akár emberi dokumentumok gyanánt értékeljük őket.

Tisza nem irányította a monarchia külpolitikáját, nem is az volt a hi-

vatása, hanem *felelősnek* érezte magát a külpolitikáért, a *magyar állam* törvényes befolyását akarta gyako-rolni, s ezt a jogát kérlelhetlenül érvényesítette is. Ezért végtelenül fontosak a királyhoz, gr. Berchtold külügyminiszterhez, Czernin buka-resti követhez, Tschirschky bécsi német követhez és más kompetens egyénekhez intézett levelei, mint a világháború politikai történetének elsőrangú forrásai. Első ezirányú levelét 1914 július 1-én intézte az uralkodóhoz Berchtold gr. azon ter-venek meghíusítására, hogy a sze-rajevói gyilkosságát a Szerbiával való leszámolás indítékának tekintse. „Ich habe Grafen Berchtold gegen-über kein Hehl davon gemacht, dass ich dies für einen verhängnisvollen Fehler halten, und die Verantwortung keinesfalls teilen würde.“ El-lenezte a háborút mindenekelőtt azért, mert kedvezőtlennek tartotta a politikai helyzetet. Egyetlenegy pillanatig sem bízott Olaszország vagy Románia tényleges segítségé-ben, s Bulgária szövetsége is igen bizonytalan volt még. Lassankint hatalmas politikai koncepció bonta-kozik ki leveleiben a Balkán meg-nyerésére; az egész terv tengelye az, hogy Románia belekényszeríttessék a harcba Oroszország ellen, s Török-ország és Bulgária szövetségének megnyerése után egyfelől ez álla-mok, másfelől Görögország között diplomáciánk a némettel karöltve semlegességi szerződést hozzon létre azon az alapon, hogy Görögország átengedi Bulgáriának Kavallát, de gazdag kárpótlást nyer Dél-Albániá-ban és Délnyugat-Tráciában; Török-ország területe is gyarapodnék nyugatiráciai területekkel. Ezzel a Balkán-félsziget tőkéletesen a ket-tős szövetség érdekkörébe került volna, s Szerbiának izoláltan, min-denfelől ellenségektől körülvéve, el-kellett volna buknia.

A terv kitünő volt; ma még nem tudjuk, hogy gyakorlati megoldá-sára történtek-e lépések, s miért hiúsult meg. Németország más, szá-munkra igen veszedelmes megoldás-sal kísérletezett. Úgy látszik, a né-met vezérkar mindenáron ki akarta egyenliteni az oroszok túlsúlyát a keleti haretéren Románia háborúba vitelével, s ezért nem tartotta nagy-árnak a román királynak kétértelmű

kijelentéseiből kiérzett kívánságát, hogy Erdély autonómiát nyerjen. A monarchia diplomáciájára ez irányban kifejtett nyomás nagy és kiméletlen lehetett, s Tizának minden energiáját össze kellett szednie e terv meghusítására. A viszonyokat és a román jellemet sokkal jobban ismerte, mint a nem egy esetben naivnak bizonyult német diplomácia. Tiszában volt azzal, hogy Románia valamilyen ürügy alatt — talán, hogy fajtestvéreit az esetleges orosz betöréstől megóvjá — okvetlenül megszállaná az első kedvező alkalmal Erdélyt, de még azzal sem elégedne meg, hanem a könnyű zsákmány újabb területek megszállására izgató olesó nyereségre éhes fantáziáját. A magyar miniszterelnök az ország területi integritását nem adhatta fel, az erdélyi magyarokat és németeket nem szolgáltathatta ki a csekély számbeli túlsúlyban levő, műveltségben hátramaradott oláh-ságnak. Hasonló nehéz körülmények között, ennyi erővel kevés magyar felelős politikus képviselte még állama érdekeit. „Deutschland ist gerade so auf uns angewiesen — írja 1914 szeptember hó 4-én Berehtoldnak —, wie wir auf Deutschland. Drohungen unter uns sind lächerlich. Bange machen gilt nicht. Niemand kann den Bund mit Deutschland höher schätzen als ich. Wir müssen ihn durch bundestreue Haltung und möglichst grosse Kraftanstrengung festigen und möglichst wertvoll für Deutschland gestalten; solchen Versuchen deutscher Präpotenz hingegen, mit einer freundlich ruhigen, aber festen Haltung entgegen treten...“ A levelezésből körülbelül világos, hogy a monarchia külpolitikája igen langyosan viselkedhetett ebben a kérdésben, s Tisza akadályozta meg, hogy a magyarság ilyen szégyenteljes harakirit kövessen el magán.

Különös érdeklődéssel olvashatjuk, mint Tisza másik nagy politikai gondolatát, a lengyel probléma megoldására vonatkozó véleményét. Az egész lengyelég egyesítéséről és valamilyen formában a monarchiához kapcsolásáról volt szó. Ő a leghatározottabban azt az álláspontot képviselte, hogy Lengyelországnak szoroson kell Ausztriához csatlakoznia, mert a lengyelek eddigi kor-

mányzat-támogató viselkedése reményt nyújt arra, hogy Ausztria teljesen csődöt mondott politikai élete munkaképesebbé válik. A trializmust, az addigi dualizmus megbontását a leghatározottabban elutasította, nem engedte Magyarországot a monarchia kebelén belül majorizálni.

A dualizmus fenntartására a nagy világégés közepett csak józan nemzetiségi politika mellett volt remény. Tisza hajlandó volt engedményekre, de ezek határát megszabta a nemzeti államról ritka világossággal megalkotott felfogása. Magyarországot kezdettől fogva nemzeti államnak látta, amelyben az alkotmány fejlődése mindig a magyar nemzeti jelleg megőrzése mellett történt, de a magyarság fejlett szabadságérzete a nemzetiségeket minden időben teljes egyenjogúságban részesítette. A nemzeti eszme uralmának korában sem volt a magyar gondolat szűkkelű; ha a magyar nyelvet a latin államnyelv jogaiba helyezte is, a nemzetiségeknek mindig szabadságukban állott nemzeti kultúrájuk ápolása és nyelvük használata. Ez a gondolatmenet irányította nemzetiségi politikáját, amely feltétlenül liberális és jóindulatú volt. „Akár tetszik nekünk, akár nem, az e házában élő nemzetiségeknek jogukban áll saját kultúrájukat fejleszteni. Ebben nem szabad ellenséges lépést látnunk és ezt nem szabad bürokratikus chicaneokkal akadályozni“, írja Jankovich közoktatásügyi miniszternek. Ebbe a gondolatkörbe illeszkednek a románokkal folytatott tárgyalásai, a ruthének művelése érdekében indított akciója, s nemzetiségeink védelme az alsóbb-rangú katonai hatóságok esztelen balfogásaival szemben. E tárgyú leveleinél tanulságosabb okmányai alig vannak a magyar nemzetiségi politikának; post festa bizonyos ke-serű elégtétellel hivatkozhatunk rájuk annyi évtized alatt ránk tajtékzott rágalom után.

Tisza hordozta a háború minden gondját. Nem volt olyan ügy, amelyben hiába fordultak volna hozzá, nem volt szenvedés, amelyre kemény férfi lelke nem rezonált. Az egyik levélben Krobotin hadügyminisztert alarminozza, hogy kevés fegyvert termel az osztrák Steyr-gyár s büsz-

kén hivatkozik a magyarországi erő-kifejtésre, a másikban már kórházakról gondoskodik, a harmadikban a segélyek kiosztásáról, a negyedikben az özvegyek és árvák ellátásáról, az ötödikben ő hívja fel az illetékesek figyelmét arra, hogy a tetanus-oltást idejében alkalmazzák, s ez így megy a levelek százain keresztül. Soha olyan teljesen még nem nyugodott egy ember energiáján egy ország sorsa, mint Tiszáén Magyarországé.

Mindene volt ő a magyarságnak 1914-ben. Fájt neki az, hogy nemzete-t vérezni látta. „Az én lelkemben nyomort, szenvedést, pusztulást jelent minden háború, ártatlan vér kiöntését, ártatlan asszonyok és gyermekek szenvedését. *Elkeserít, hogy ilyen nagy háború intézésében van részem. Bántanak azok az ovációk, amelyek engemet érnek, aki még csak részt sem vehetek a küzdelemben...*” De ezt csak unokahúgának írja meg leplezetlenül. Etikai nagysága nem engedte, hogy összerokkadjon az embertelen erőfeszítés alatt, mert érezte, hogy egy nagy nemzet erőforrása az ő lelkiereje. „Légy róla meggyőződve, hogy amilyen nehéz szívvel határoztam el magamat a háborúérti felelősségben való osztozásra, éppen oly erős bennem az elhatározás *csüggedés és habozás nélkül* szívósan állni végig ezt az óriási harcot.”

Mikor ezeket a leveleit olvasom; amikor mélységes meghatottsággal látom, hogy milyen viszonyban állott a cselédségével — „... azt tapasztalatlából tudhatod, hogy a te családodnak, amíg nekem van miből gondoskodni róluk, nem kell a nyomortól félnie. Ez a gond ne gyötörjön, viseld vitézül magadat, szerezetek becsületet a magyar névnek”, — eszembe jut önkéntelenül, hogy miként jellemzi egy középkori francia krónikás az istenfélő, nemeslelkű, jóságos földesurat. Tisza ennek a feudális úr-típusnak utolsó nagy képviselője, akinek családja az egész nemzete; lelkiségének gyökerei mélyen rejteneznek az ezer éves magyar tradícióban, s tízmillió jobbagya nehéz órájában ösztönösen ismerte fel benne törzse legremekb hajtását.

Miskolczy Gyula.

Nagy Emma verseskönyve. (*Megkötözve.* Mezőtúr, 1924.) E kötet szerzője a háború alatt felserdült lírikus nemzedék tagja. Először az „erdélyiek” csoportjában jelentkezett; Erdélyben jelent meg első könyve is, melyet a csonka országban nem sokan ismernek. Itt az időszaki sajtóban lettünk figyelmeinek nevére, egy-két hangversenyen pedig magának a költőnek tolmácsolásában is hallottuk költeményei néhány sorozatát. Erdélyhez őt csak egy pár év mély és elhatározó benyomása s elszakadásának fájdalmas emléke köti. Ezért költészetében is a vérségi vonzódás szava helyett inkább az odaadó szerelmesnek vallomása szólal meg: Erdélyt nem gyermeki gyásszal siratja, inkább a szerelmesét vesztett hajadon izgatott fájdalomával, perbeszálló és tettevagyó dacával.

Ez az izgatott, dacos hang — mely mögött őszinte és erős érzés hullámzása volt érezhető — terelte az érdeklődést már Nagy Emma első költői jelentkezései felé is. Elszórtan fel-felhangzó lírai megnyilatkozásainak némely gyengéit is ebben a szokatlanul heves áradásban éreztük, melyen csak ritkán bírt valódi művészi fegyelmezőssel uralkodni. Emlékezetünkben inkább szép, megkapó fordulatait őriztük meg, mint művészileg teljes hatású kompozícióit.

Erre az első benyomásunkra nem cáfol rá most kiadott, testes kötete sem. Itt is nagy gazdagságban kapjuk a friss és igaz voltokkal megragadó részleteket, de belső egységével, konstrukciós szépségével ható költeményt nem sokat találunk. Erősebb megvalogatás nyilván javára vált volna a gyűjteménynek; tizenhat íven másfélszázat meghaladó vers: több, mint amennyi ifjú költő jellemző bemutatására alkalmas.

Hanem az is bizonyos, hogy Nagy Emma esetében könyvének ez a lírai bőbeszédűsége már magában jellemző. Miként egyes verseiben: könyvében is a nyugtalanság költője.

Isten nekem nyugalmat nem adott — úgy teremtett, mint illatot, szelet, egy helyen sokáig ne legyek.

Ebben a három sorban művészi természetének valóban lényegére ta-